
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2008 (год. XVII), ISSN 0861-7902

“ИЗБРАНИ БЪЛГАРИСТИЧНИ ТРУДОВЕ” НА ПРОФЕСОР ХИЛМАР ВАЛТЕР

Под това заглавие излезе през 2007 г. новият том от поредицата “Почетни доктори на ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”, съдържащ научни публикации на **професор доктор хонорис кауза Хилмар Валтер**. Томът е издание на Университетското издателство “Св. св. Кирил и Методий” в обем 311 с. под редакцията на проф. дфн Станьо Георгиев, доц. Антон Гецов от катедрата по съвременен български език, доц. Марийка Димитрова, доц. Людмила Иванова и гл. ас. Недка Николова от катедрата по германистика и нидерландистика. В него са включени статии от специализирани списания, годишници, сборници, отпечатани в периода от шестдесетте години на миналия век до 2004 година. Направеният подбор, както отбелязва сам авторът в предговора към тома, отразява “донякъде и научните и обществени условия”, при които са написани публикациите. Така те са “един вид свидетелства за развитието на българистиката и на автора”, тъй като не са нито допълнително обработени, нито осъвременени. В по-голямата си част статиите в оригинал са публикувани на немски език. За настоящия том те са преведени на български език и по този начин стават достъпни за всички интересувачи се от проблемите на българистиката.

Тематично статиите са обединени в 3 части.

1. Съвременен български език (с. 13–111)

Тук преобладават разработките, посветени на формалната структура, граматическите категории и семантиката на глагола. В тази област се откриват и основните приноси на проф. Валтер за развитието на българската езиковедска наука. Открояват се статиите, в които той проучва въпросът за наклоненията, и по-специално отделни аспекти на “преизказните форми”. Отправна точка на разсъжденията му са

проблематичните в семантично отношение парадигми, известни в традиционната българска граматика като преизказни форми и синтетични условни форми (*По въпроса за наклоненията в съвременния български книжовен език*). Според Хилмар Валтер преизказните форми се характеризират със семантичния признак “непряко изказване”, който се свързва с допълнително сведение, наречено “имперцептивно”. Това означава, че говорещият не е бил свидетел на съобщаваното глаголно действие (*Към проблема за темпоралната и модалната семантика на така наречените ”преизказни форми” в българския книжовен език*). Хилмар Валтер съпоставя описателните форми с причастия на -л с помощта на семантичните признаци “свидетелственост”, “пряко изказване” и стига до заключението, че формите с адмиративно значение трябва да се причислят към системата на финитните глаголни форми, а не да образуват самостоятелна парадигма (*За отношението между адмиративно и ренаративно значение при т. нар. “преизказни форми” в съвременния български език*).

Съпоставянето на българския език с немския език от гледна точка на преподаването му като чужд език или при решаването на преводачески проблеми води “Още веднъж към интерпретацията на преизказните форми в съвременния български книжовен език”. На тази база проф. Валтер характеризира много точно от една страна вида речев акт на изказване с преизказни форми, от друга страна сложността на комуникативната ситуация, в която участват преки и непреки участници. Тези два аспекта обуславят разликата между граматическото значение, на което са носители преизказните форми, и значението, изразявано от останалите глаголни форми. Прецизният анализ на поредица от контексти, в които е употребена конструкцията “щях да пиша” разкрива нейния омонимен характер, т.е. отнасянето ѝ както към темпоралната така и към модалната система на съвременния български език (*За функцията на конструкциите от типа “щях да пиша” в съвременния български книжовен език*).

Най-значима по обем и съдържание в тази първа част се явява студията за възвратните глаголи (*Към проблема за възвратните глаголи в съвременния български литературен език*). Интересът на автора към конструкции от типа “глагол + се” и “глагол + си” произтича най-вече от факта, че класифицирането им само с помощта на семантични критерии не е достатъчно обективно. Прилагането на трансформационния

анализ довежда до прецизни резултати, тъй като конструкциите от “глагол + се” и “глагол + си” се свеждат до ядрени изречения със съответния невъзвратен глагол. Напр. за конструкции с “глагол + се” са характерни ядрени изречения от три члена: субект + транзитивен глагол + директен обект, както и два типа едночленни конструкции. Преимуществата на този анализ се състоят в това, че по единен формален критерий се класифицират посочените по-горе глаголни конструкции, при което се разкриват и малко разглеждани синтактични отношения в рамките на тези конструкции.

Като продължение на дискусията върху възвратните глаголи може да се разглежда анализът на функцията на кратките местоименни форми. Авторът доказва, че подобно на кратките форми на възвратното местоимение, и кратките форми на личното местоимение са глаголни морфемни, а не допълнение (*Към въпроса за функцията на т. нар. кратки местоименни форми в съвременния български книжовен език*).

Не само многообразието на форми е характерно за финитните глаголи, но и многозначността е специфично тяхно свойство, което се разглежда в зависимост от взаимоотношенията между темпоралната, видовата и модалната семантика на българския финитен глагол (*За полисемията на финитните глаголни форми в българския език и за снемането на тяхната многозначност*).

Две периферни за глаголната система явления са обект на описание в статиите “*Към проблема за мястото на т. нар. сегашно страдателно причастие в системата на съвременния български книжовен език*” и “*Размишления върху мястото на форми като “ядвам” или “оравам” в системата на българския глагол*”. В първата статия описанието се концентрира върху три аспекта на сегашните страдателни причастия: върху тяхната продуктивност, тяхното значение, както и върху механизмите за образуването им, докато във втората статия се доказва, че формите “ядвам, оравам” изразяват не т. нар. просто условно наклонение, а начини на глаголното действие.

Обект на описание са и синтактичните и семантични особености на отглаголните съществителни имена, като освен съществителните имена за действие на -не се анализират и такива на -ба, -итба, -тва, -еж (*Бележки относно синтаксиса и семантиката на българските отглаголни съществителни; За някои синтактично-семантични свойства на българските съществителни имена за действие*).

2. Съпоставително изследване на българския език, преводознание, балканистика (с. 115–252)

Представените публикации в по-голямата си част разглеждат явления от българската граматика в контекста на техния превод на немски език. Акцентът и тук се поставя върху “*Българската глаголна система като източник на проблеми при превода за двойката български и немски език*”, прецизно се анализират а) парадигматичните отношения на еквивалентност въз основа на категориите за лице/число, наклонение и време, б) отношенията на еквивалентност според начина на употреба. Преводаческата практика свидетелства за трудности и при използването на местоименната система, особено в случаи, когато има различия на лексематично равнище между елементи на тази система в двата езика, както и различия в тяхното синтактично поведение (*За някои местоименни проблеми при превода между българския и немския език*).

Творчеството и рутината – в какво съотношение се проявяват те в преводаческия процес (*Към проблема на рутината и творчеството при писмения превод*), както и степента на владеене на родния език от преводача или влиянието на чуждия език върху родния в процеса на превод (*Код, норма, стил на родния език и преводът*) – това са въпроси от ключов характер, на които проф. Валтер дава компетентен отговор, опирайки се на ерудицията си на изтъкнат учен и преводач. От тези по-обща въпроси той преминава към поставянето и обсъждането на по-конкретни въпроси, какъвто е например въпросът за превода на реалиите, за възникващите в тази връзка отношения на нулева еквивалентност между езиците и начините за нейното премахване (*Проблеми при превода на означенията на реалиите от българска белетристична проза на немски език*), или въпросът за сравнението на изходния с преводния текст като база за обективна критика на художествени преводи (*Някои проблеми на критиката на превод, илюстрирани с примери от превода на художествени текстове от български на немски език*), за лингвистичния анализ на оригинал и превод в областта на поезията (*За някои особености в стила на Н.Й. Вапцаров и тяхното съблюдаване в превода на немски език*).

Темата за съпоставителното изследване на българския език е представена, от една страна, в теоретичните разработки “*Проблеми на съпоставителните изследвания на системите на два езика*”, “*Стратификативно описание на езиците и съпоставителни изследвания на немски с български език*”, от друга страна, в разработки, където се съпоставят отделни категории или семантични групи от думи. В първия

случай проф. Валтер дискутира въпроса за изходната база, върху която могат да се изграждат по-комплексни системни описания на отделен език или в конфронтативен план. Предлага се подход, който се съобразява със стратификативното членение на езиковата система, и може да се използва за разработването на немско-българска съпоставителна граматика. Във втория случай авторът анализира употребата на финитните форми на глагола в българския и немския език и с набор от семантични признаци за лице и число разкрива отношенията на еквивалентност или различия между двата езика (*Към проблематиката на категорията лице на глагола в българския и немския език*). Анализират се също така глаголи, образувани от прилагателни имена, от гледна точка на продуктивността на словообразователните модели, на значението и трудностите при превод (*За една група глаголи, образувани от прилагателни имена в немския и българския език; Прилагателни за цвят и изведени от тях глаголи в съвременния български език в съпоставка с немския*).

“Южнославянските езици и проблематиката на езиковия съюз през XX век”, “Езикова общност – комуникационна общност – балкански езиков съюз” – това са последните статии от този раздел, където се разглежда ролята на балканизмите в славянските езици, образувачи балканския езиков съюз, причините за структурните особености в тях, както и въпросът за това, кои езици трябва да се причислят към този езиков съюз.

3. История на българистиката и немско-българските отношения (с. 255–311)

Статиите от тази част свидетелстват за научния интерес на проф. Валтер към въпроса за ролята и мястото на новобългарския език в славистиката и сред обществеността на немскоезичните земи (*Новобългарският език в немскоезичните земи през XVIII и XIX век*). Изтъква се изключителният принос на Август Лудвиг фон Шльоцер и неговият опит да определи мястото на новобългарския език в славянското езиково семейство, базирайки се на книгата “Изследвания за морето” от Попович (1750 г.) – един малко известен факт, който непременно трябва да намери своето място в историята на българистиката (*Някои бележки за началото на (лингвистичната) българистика в немскоезичните страни*).

Проследява се по какъв начин е отразена освободителната борба на българския народ и какъв отзвук намира тя в най-ерудитаните

славистични списания, излизали през XIX век в Германия, а въз основа на съдържанието на немските енциклопедии от същия период се показва нарастващият интерес към българите, техния език и към България (*Отражението на освободителната борба на българския народ и освобождението на България в славистични списания в Германия през XIX век; Образът на България в немски енциклопедии през XIX век*).

Родният град на проф. Валтер, град Лайпциг, е свързан много специално с българите и с българистиката. Първият представител на българското просвещение, живял в Лайпциг, е Никола Савов – Пиколо (1839 г.). В своето “Писмо от Лайпциг”, публикувано на български език във Франция, той настоява българската нация да бъде призната в рамките на Османската империя, като българската църква бъде провъзгласена за самостоятелна (*Лайпциг като културен център на българите през XIX и в началото на XX век*). Първият български вестник “Български орел” е издаден в Лайпциг през 1846 г. от Иван Богоров (*В Лайпциг е издаден първият български вестник*). Град Лайпциг, благодарение на Лайпцигския университет и на плеядата учени в него като Шльоцер, Вук Карадич, Август Лескин, Вайганд, се налага през първата половина на XIX век като център на българистичните изследвания за всички немскоговорящи страни (*Приносът на Лайпцигския университет и лайпцигските издателства за българистичните изследвания до 1930 година*).

На Август Лескин, една от водещите фигури в немскоезичната и световна славистика, проф. Валтер посвещава отделна статия. Чрез своите изследвания Лескин утвърждава термина “старобългарски език”, а като един от видните представители на младограматическата школа оказва изключително благотворно влияние върху развитието на българистиката в Софийския университет (*Август Лескин, младограматизмът и българското езикознание*).

Безспорни са достойнствата и личните качества на проф. Хилмар Валтер – виден учен, ерудиран университетски преподавател, изтъкнат научен ръководител, допринесъл изключително много за развитието на българистиката и германистиката, за израстването на много млади специалисти, за утвърждаване авторитета на Великотърновския университет.

Марийка Димитрова